

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplumy – Parwin Etesami

Category: Goşgular, Kitapcy, Şygryýet melekleri

написано kitapcy | 24 января, 2025

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplumy – Parwin Etesami
PARWIN ETESAMI WE ONUŇ GYSGA ÖMRI

Gysga wagtlyk ömründe şahyrlyk etmek üçin ujypsyz pursatynyň bolandygyna garamazdan Parwin Etesami şygryýetde ýokary netijeleri gazanypdyr. Onuň pars şygryýetinde ýeten derejesine ýetmek ne häzirki zaman pars edebiýatynda, ne klassyky döwürlerde Hoja Hapyzdan başga hiç bir şahyra miýesser etmändir.

Eýranyň iň beýik zenan şahyrlaryndan bolan Parwin Etesami (Perwin-i Itisami) 1907-nji ýylda (hijri 1285) Töwrizde dünýä indi. Onuň ejesi Ahter Mürze Abdylhüseýin hanyň gyzydyr. «Itisâmu'l-mulk» lakamy bilen tanalýan Eýranyň iň meşhur ýazyjylarynyň, terjimeçileriniň, akyldarlarynyň jemlenen toparyna gatnaşýan kakasy Mürze Ýusup han Etesami (1937-nji

ýylда aradan çykýar) Eýranda çapdan çykan «Bahar» atly ilkinji edebi-çeper žurnalyň redaktory bolmak bilen birlikde arap we fransuz dilinde ýazyylan meşhur eserleri pars diline geçiripdir. Ol Eýranyň žurnalistikä we ylym-bilim dünýäsinde öndebaryjy adamlaryň biri hökmünde edebi jemgyýetçilik tarapyndan giñden tanalypdyr.

«Itisâmu'l-mulk» topary türki we arap dillerini suwara bilipdir. Maliye işgäri bolan atasy Töwrize göçüp gelensoň, Parwin Etesaminiň kakasy şu ýerde dünýä inipdi. Parwin baş ýaşyndaka (1911) maşgala Tährana göçýär. Ýusup Etesaminiň öyi meşhur edebiýatçylaryň we ýazyjy-şahyrlaryň üýşýän mesgenine öwrülipdir. Şonuň üçinem Parwine çagalygyndan şol döwrüň Aly Ekberi Dihhuda, Meliküşsuara Bahar ýaly ussat ýazyjy-şahyrlary bilen tanyşmak mümkünçiliği döräpdir.

Arapçany, parsçany, aýratynam bu iki diliň grammatikasy bilen çeber edebiýatyň esasy teoriýasyny kakasyndan öwrenmäge başlan Parwin alty ýaşyndan başlap eýyäm arasynda kakasynyňam bolan we Meliküşsuara Bahar ýaly tanymal şahsyétleriň jemlenen ylmy-edebi köpcülikden, ýörite tutulan mugallymlardan bilim alyp, özünü ussatlyga ýetiripdir.

Çagalyk ýyllarynda boş wagtyny oýun oýnamakdan has köp okamak bilen öturen Parwin on bir ýaşynda Abylkasym Ferdöwsi, Manuçehr Damgani, Nasyr Hysrow, Enweri, Nyzamy Genjewi, Jelaleddin Rumy ýaly pars dilinde ýazan şahyrlaryň eserlerini okapdyr.

Eýranyň öz içine we daşary ýurtlara kakasy bilen bile syýahat eden, çagalygyndan şygryýete, çeber edebiýata içgin gyzyklanma bildiren, sekiz ýaşynda goşgy düzmäge başlan Parwin Etesaminiň ilkinji goşgularы kakasynyň redaktorlyk edýän «Bahar» žurnalynda çap edilýär. Birnäçe wagtdan soň onuň goşgularynyň başga žurnallarda-da çap edilmegi bilen edebi gatlaklaryň öwgüsine we gyzyklanmasyna mynasyp bolýar. Onuň şygyra bolan gyzyklanmasynyň we edebi ukyplarynyň kämilleşmeginde möhüm rol oýnaýan faktorlaryň biri-de, kakasynyň gatnaşýan edebi toplanşyklaryna gatnaşmagydy. Şular ýaly toplanşyklaryň birinde meşhur şahyr Muhammet Takyýi Bahar onuň goşgularyndaky uçunlary syzypdyr we ony bu hususda höweslendiripdir, birnäçe

ýyl soň (1935) onuň «Diwanyna» sözbaşy ýazypdyr. Bu sözbaşy Parwiniň diwanynyň has soňra çap bolan ähli neşirlerine girizilipdir. Bütin bular bilen birlikde Mürze Ýusup han Etesami meşhur şahyrlaryň dürlü dillerde ýazylan eserlerini pars diline geçirende, gyzyna bulary goşgy şekiline saldyrypdyr. Bu bolsa öz gezeginde onuň hasam kämilleşmegine getiripdir. Bütin bu täsirler Parwiniň özünü çeper edebiyata bagışlamagynda möhüm rol oýnapdyr, onuň has soňky döwürlerde şygryyet dünýäsinde öñe saýlanmagyna itergi beripdir.

Kakasy Parwini erkin, arzuvlaýan ugrunda oňat bilim almagy üçin öz islegi bilen amerikan kolležine berýär. Parwin kolleži tapawutlanan bahalar bilen tamamlaýar. Ony başgalardan tapawutlandyrýan ýene bir aýratynlyklaryň birem, amerikan kolležinde okandygyna garamazdan hiç mahalam gündogar zenanyna mahsus özboluşlylygyny ýitirmän saklamagydyr. Parwin Etesaminiň 1926-njy ýylda Ryza şa Pehlewiniň köşgüne onuň aýalyna we çagalaryna mugallymlyk etmek islenendigi, emma onuň «Men köşgүn gapysyndan hiç haçanam aýak sekmerin!» diýendigi aýdylýar. Eýranda şol döwür bolup geçýän aýal-gyz hereketleriniň birine-de gatnaşmadık Parwin bular ýaly hereketleriň özi ýaly ylym-bilim we edebiyat bilen meşgullanýan sosial gatlaklardaky aýal-gyzlaryň daşyndaky toparlar tarapyndan goldanmagynyň tarapdary bolupdyr. Wagtynyň agramly bölegini dürlü ugurlardan okap, edebiyat boýunça ylmy barlaglary geçirgen Parwin Etesami pars edebiyaty bilen birlikde iňlis dili we edebiyatyny-da düýpli özleşdiripdir, iňlis dilini suwara bilipdir.

Okuwyny tamamlandan soň mekdepde pars dili we edebiyaty, iňlis dili we edebiyaty sapaklaryndan okadan Parwin Etesami 1934-nji ýylda durmuşa çykyp, Kermanşaha gidýänçä, mugallymçylyk edýär. Durmuşy şowlamadyk Parwin birküç aýdan soň adamsyndan aýrylyşmaga mejbur bolýar. Şeýle-de bolsa, çeper edebiyata we şygryyete bar ünsüni beren şahyr bütinley taze we azat durmuşda ýaşamaga başlaýar. Bu bolup geçen wakalaryň täsirini onuň diňe bir goşgusyndan syzyp bolýar.

Eý gül, sen gül bakjasynda ne gördüñ?

Tikeniň sütemi we ýamanlygyndan başga ne gördüñ?

Eý köňül ýagtyldan ýakut, şu göze gelüwliligiň bilen
Bazarda adaty müşderiden başga ne gördüñ?

Çemenlige gitdiň, emma paýyňa kapasa düşdi!

Eý ýesir guş, kapasadan başga ne gördüñ?

Çagalyk ýyllaryndan bări adamlardan gaça durýan we ýekeligi gowy görýän Parwin köplenç az gürläpdır, köp oýlanypdyr. Belkäm şonuň üçindir, ol aýal-gyzlara degişli sosial çärelerere, azatlygy we adam hukuklaryny öňe sürüyän çykyşlara gatnaşmandyr. Onuň ýalñyzlykda geçen durmuş terzini goşgularında gornetin synlamak mümkün. Emma şeýle-de bolsa, goşgulary bilen bular ýaly aktiwist hereketleri goldamakdan çetde durmandyr.

Parwiniň käbir goşgulary onuň kakasynyň eýelik edýän «Bahar» žurnalynda çap bolupdyr.

Parwin Etesami 1941-nji ýylda (hijri 1320) ýylda otuz bäs ýaşynda aradan çykýar.

Parwin Etesaminiň aradan çykanyň birinji ýylynda ony ýatlamak üçin «Enjümen-i Danişweran» tarapyndan taýýarlanan gepleşikde okalan meşhur şahyrlaryň goşgularynyň arasynda Muhammet Hüseýin Şähriýaryň Parwine bagışlap ýazan goşgusy iň ajaýyp goşgularыň biridi:

سپهر سخن راست پروين ستاره
جها نى سوی این ستاره نطاره

بلند آسمانى است ديوان پروين
بلند اخترانش برون از شماره

دو صد رشته گوهر كه هر يك چو پروين
به گوش سپهري سزد گوش واره

به هر درد و داغى توان چاره جستن
دریغا به داغ اجل نیست چاره

بهل شهریار آتش شوق پروین

که این جا دلى باید از سنگ خاره

*Parwin – söz peleginiň ýyldyzy,
Dünýä syn eýleýär bu gözel gyzy.*

Belent göge ogşar onuň diwany,
Sansyzdyr oň parlaýan ýyldyzlary.

Iki ýüz jüp jowahyr, ylla Parwine meñzär,
Pelegiň gulagynda tylla şayý-sepe meñzär.

Çäresi bar her derdiň, her ýaranyň,
Haýp!.. hiç alajy ýok şum ajalyň!

Gel Şähriýar, Parwiniň ýsk dadyna
Daşdan ýurek gerek onuň oduna!

Gysga wagtlyk ömründe şahyrlyk etmek üçin ujypsyz pursatynyň bolandygyna garamazdan Parwin şygryyetde ýokary netijeleri gazanypdyr. Onuň pars şygryyetinde ýeten derejesine ýetmek ne häzirki zaman pars edebiýatynda, ne klassyky döwürlerde Hoja Hapyzdan başga hiç bir şahyra miýesser etmändir. Parwiniň Meşrutyýet (Täzeleneş) döwründen soňky döwürde pars şygryyetinde duýdansyz orta çykmagy möhüm we uly hadysa hasaplanýar. Şahyryň çeper edebiýata we şygryýete eden täsirleri özi bilen deň-duş şahyrlarda-da, özünden soňky ýaşuly nesliň şahyrlarynda-da açık duýulýar. Şol ýyllarda çap edilen şygyr mejmualarynda, edebi-çeper gazet-žurnallarda bu ýagdaýy duýmak kyn däl. Şeýle-de, Nima Ýuşiç ýaly häzirkizaman pars edebiýatynyň saýlama wekili hasaplanýan ussat şahyr «Diwanyndaky» şygylarynyň kämilligi bilen dillere dessan bolan «Efsanany» ýazanya birnäçe ýyl geçensoň, Parwiniň stilinde goşgy ýazyp başlapdyr. Nima Ýuşiç “Horus-i Sade”, “Kerm-i Ebrîşem”, “Esb Dewanî”, “Horus-i Bukelemûn”, “Berende-ýi Münzewî”, “Dûd” ýaly goşgularyny Parwin Etesaminiň goşgularyny nusgalyk alyp ýazypdyr.

Nimet YYLDYRYM.

Terjime eden: Has TÜRKLEN.

- Parwin Etesaminiň rus diline terjime edilen goşgusyndan / «Стихи о сиротской слезе»:

Что заходится от крику народ?

То приветствует владыку народ.

Что за камень там? – спросил сирота,
Льет с короны блеск по лицу, народ?

Дорог камень, да не знаем, как звать,
Все мы темный поелику народ.

Только молвила старуха с горбом:
Вор свою несет улику, народ!

Он сиротскую собирает слезу,
Крови нашей землянику, народ.

Это волк: или не видно клыков?
Иль не слышно вою-рыку, народ?

Наричаете царем, но кого?
Голяка и горемыку, народ:

В нашем ходит, наше пьет, наше ест...
Глух от собственногозыку народ.

Людям правда неугодна, Парвин,
На твою сердит музыку народ. *Şygryýet melekleri*